

Azərbaycan Respublikasının
Mediannın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

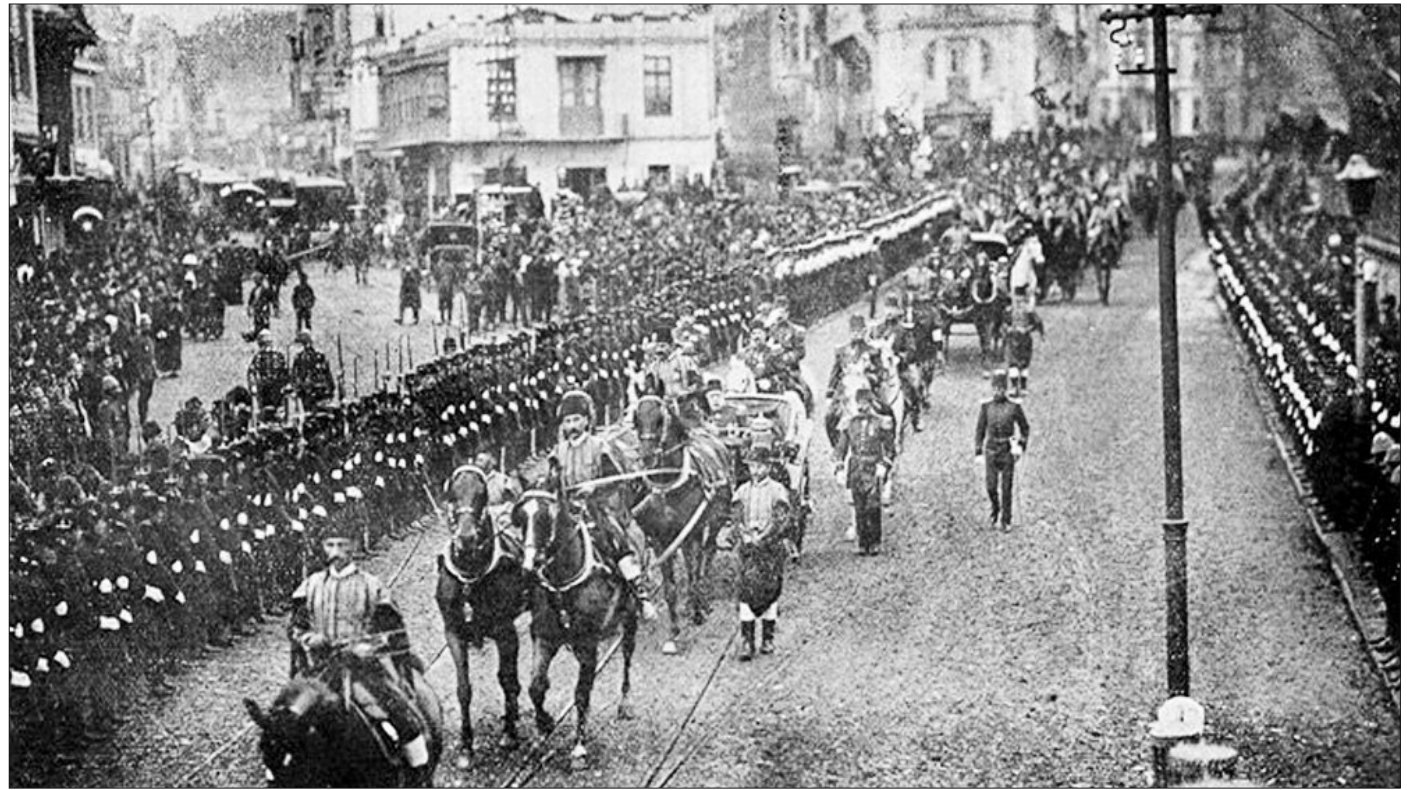
**Dövlətçilik tariximizin ən şanlı, şə-
rəfli günlərindən birinə - Bakımızın er-
mənə-daşnak - rus-bolşevik
tör-töküntülərindən xilasının 104-cü il-
dönümünü şəhidlərimizin mübarək
qanı ilə qarşılayırıq. Və həmişə olduğu
kimi, yenə də, Vətən sağ olsun, deyi-
rik. Bu, dünya durduqca dilimizin əz-
bəridir. Heç vaxt dəyişməyəcək Ana
andımızdır. Bəli, bayraqları bayraq ya-
pan üstündəki qandır, Torpaq uğrun-
da ölənlər varsa, Vətəndir!**

**Azərbaycanımızı Vətən edən, başımızı
ucaldan, vüqarla "millətimin imzası
var, imzalar içində" söyləməyimizə,
qürurlanmağımıza səbəb olan şəhidlə-
rimiz, qəhrəman oğullarımız önündə
təzim edirik. Bu qəhrəmanlardır ötən
əsrədən bəri Vətən uğrunda, Azər-
baycanın bütövlüyü, dövlətçiliyi uğrunda
canını siper edən.**

1918-də də belə idi. 1990-larda da
belə oldu, indi də belədir. Vətən savaşı
bitməz, şəhidlik məktəbi qapanmaz. Bu,
türk-müsəlman topluluğunun şərfəli alın
yazısıdır. Xoşbəxt millət ki, Allah bizlə-
rə məhz bu qisməti ehsan edib. Başımız
uca, alınımız açıqdır. Azərbaycanımızın
dövlətçilik tarixinin mühüm səhifələrindən
biri - Bakının qurtuluşu günü Qaf-
qaz-İslam Ordusuna bir daha
minnətdarlıqla anırıq.

1918-ci il martın 30-da Bakıda baş-
lanan kütləvi qırğınlar 12 mindən artıq
günahsız insanın, o cümlədən çoxlu say-
da qoca, qadın və uşağın öldürülməsi ilə
nəticələnmişdi. Tarixi faktlar o gün pay-
taxtın türk-müsəlman əhalisinə tutulan
divanın dünyanın ən vəhşi vandalizmləri
ilə müqayisə oluna biləcəyini sübuta ye-
tirir. O dəhşətli günlərin şahidi olmuş
Kulner familiarı bir alman 1925-ci ildə
Bakı hadisələri barədə bunları yazmışdı:
"Ermənilər müsəlman (azərbaycanlı)
məhəllələrinə soxularaq hər kəsi öldürür,
qılıncla parçalayır, süngü ilə dəlmə-deşik
edirdilər. Qırğından bir neçə gün sonra
bir çuxurdan çıxarılan 87 azərbaycanlı
cəsədinin qulaqları, burunları kəsilmiş,
qarınları yırtılmış, orqanları doğranmış-
dı..." Gənc qadınların diri-diri divara
mıxlanması, ermənilərin hücumundan sı-
ğınmağa çalışan iki min nəfərini yerləşdi-
yi şəhər xəstəxanasının yandırıldığı da
bu dəhşətli faktlar sırasındadır. Quduz-
laşmış ermənilər müdafiəsiz insanları,

xüsusən qadınları daha ağır işgəncələrlə
öldürürdülər. Bu soyqırımı həyata keçir-
rən qanıçənlər tək-cə insanları qətlə yetir-
məklə kifayətlənmişdilər. Onlar şəhərin
ən görkəmli məscidi sayılan Təzəpir
məscidini aramsız top atəşinə tutub də-
lik-deşik etmiş, Bakının ən möhtəşəm
memarlıq incilərindən olan "İsmailiyyə"
binasını yandırmış, Şirvanşahlar Sarayı-
nı güllə yağmurundan tanınmaz hala sal-
mış, "Açıq söz", "Kaspi", "Baku"
qəzetləri redaksiyalarını dağıtmışdılar.
Faciənin miqyası yalnız Bakı şəhəri ilə
məhdudlaşmamışdı. Həmin günlərdə
Zəngəzur, Qarabağ, Şamaxı, Quba, Xaç-
maz, Göyçay, Hacıqabul, Salyan, Lənke-
ran, Muğan bölgəsində də kütləvi
qırğınlar törədilmiş, yerli əhaliyə divan
tutulmuşdu. Bölgələrdə qətlə yetirilən in-
sanların sayı 50 mindən artıq idi. Aprel
ayında Quba qəzasına göndərilən daş-
nak dəstələrinin komandiri Hamazasp
bildirmişdi: "Mən erməni xalqının qəhrə-
manı və onun müdafiəçisiyəm... Mənə
Xəzər dənizindən Şahdağadək olan əra-
zidə bütün müsəlmanları məhv etmək

Bakının xilaskarları...

Nuru Paşa və Qafqaz İslam Ordusuna həmişə minnətdar olmalıyıq

əmrini verilmişdir". 1918-ci il aprelin 29-da
Gümrü yaxınlığında əsasən, qadınlardan,
uşaqlardan və yaşlılardan ibarət 3
min nəfərlik azərbaycanlı köçü pusquya
salınaraq, son nəfərinədək məhv edil-
mişdi. Cəlladlar ölkənin türk soylu mü-
səlman əhalisinə olan nifrətini həm də
dini ziyarətgahları darmadağın etməklə
göstərirdilər. Şamaxıda Cümə məscidi
də daxil olmaqla əksər mədəniyyət abid-
dələri yandırılmış və uçurulmuşdu. O
dövrə də göydelən minarələri olan İrəvan
məscidləri şəhərin əsas siluetini səciyə-
ləndirən qurğulardan idi. İrəvan qala-
sında ən qədim məscid 1510-cu ildə Şah
İsmayılın əmrinə inşa olunmuşdu. 1918-
ci ildə ermənilər həmin məscidə müsəl-
manları dolduraraq, od vurub yandırdılar.
Məscid insanlarla birgə tamamilə yanıb
külə döndü. 1604-cü ildə I Şah Abbas
İrəvan qalasında Sərdar sarayının şərq
tərəfində möhtəşəm bir məscid inşa et-
dirmişdi. 1606-cı ildə inşa edilən bu
məscidin memarı o vaxtın məşhur sənətk-
arı Şeyx Bahəddin idi. Gəncə məscidi
ilə ümumi oxşarlığı olan İrəvan məscid
kompleksinə mədrəsə, kitabxana, meh-
manxana və müxtəlif təyinatlı tikililər da-
xil idi. 1918-ci ilə qədər məscid və
ətrafındakı binalar kompleksi yarıuçuq
da olsa, qalırdı. Məlum hadisələr zamanı
onlar da tamamilə məhv edildi. Belə bir
zamanda Bakıya köməyə çağırılan Os-

manlı Türkiyəsi Avropa dövlətlərinin eti-
raz etməsinə baxmayaraq, qardaş ölkə-
yə köməyini əsirmədi. 1918-ci ilin
avqust-sentyabr aylarında öz tarixi vəzi-
fəsini şərfəli yerinə yetirən Türk ordusu
Bakının azad olunması üçün həyata ke-
çirdiyi hərbi əməliyyatlarda 1200-dən
çox şəhid vermişdi. 1918-ci il sentyabrın
15-də Osmanlı ordusunun generalı, qəhrə-
man türk oğlu Nuru Paşanın rəhbərlik
etdiyi Qafqaz İslam Ordusu və Azərbaycan
Korpusu Bakıya daxil olaraq şəhəri
erməni-bolşevik işğalından azad etdi. Bu
qələbə ilə 4 ay əvvəl elan edilmiş Azər-
baycan Xalq Cümhuriyyətinə, ölkəmizin
müstəqilliyinə yaranacaq ciddi təhlükə
aradan qalxdı, həm də Bakı və ətraf ra-
yonlarda erməni-bolşevik ağalığına son
qoyuldu. Möhtəşəm və tarixi qələbədən
sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti
hökumətinin paytaxtı sentyabrın 17-də
Gəncə şəhərindən Bakıya köçürüldü.
Qəhrəman türk əsgərlərinin qanı bahası-
na Bakı və digər rayonların azad olun-
ması ilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti
hökuməti öz hakimiyyətini ölkənin bütün
hüdudlarında təmin etdi. Azərbaycan hö-
kumətinin başçısı Fətəli xan Xoyski Ba-
kının azad edilməsi münasibətilə Nuru
Paşaya yazırdı: "Cəsur türk əsgərlərinin
Azərbaycanı başkəndi olan Bakını düş-
məndən təmizləməsi münasibətilə millə-
timin adından dünyanın ən cəsur və
soylu əsgəri olan türkün oğullarına min-

nətdar olduğumuzu ərz etməklə iftixar
edirəm. Millet sizə minnətdardır".

Bakının azad olunması Azərbaycan-
Türkiyə dostluğu və qardaşlığı zəminin-
də müstəsna əhəmiyyət daşıyan böyük
hadisədir. Sovet əsarəti illərində bu ha-
disənin əhəmiyyəti məqsədlilik şəkildə
unutdurulmağa çalışılsa da, xalq türk əs-
gərinin qəhrəmanlığını könlündə yaşatdı,
onu heç bir zaman unutmadı. Daim say-
ğıyla andı, şəhid məzarlarını gül-çiçəyə
bürüdü. Bu gün qəhrəman osmanlı əsgə-
ri ilə Azərbaycan əsgəri eyni məzarlıqda
- Şəhidlər Xiyabanında yanaşı uyuyur.
Və türk qardaşlığının sarsılmazlığını bü-
tün dünyaya göstərir.

"15 sentyabr 1918-ci il Bakı şəhəri-
nin erməni-bolşevik və ingilis işğalından
xilas edildiyi böyük gündür". Bu sözləri
isə Türkiyə prezidentinin baş müşaviri
Yalçın Topçu dünən səsləndirib. "104 il
əvvəl Anadolu torpaqlarında qardaş
Azərbaycanın yardımına gələn və Türki-
yədən sonra ən çox türk şəhidlərinə sa-
hiblik edən Azərbaycan torpaqlarında
şəhid olmuş komandan Nuru Paşanı,
Qafqaz İslam Ordusunun qurulması əm-
rini verən Hərb naziri Ənvər Paşanı bö-
yük hörmətlə anırıq", - deyərək Y.Topçu
bildirib. Y.Topçu əlavə edib ki, Türkiyə
dövləti və milləti hər zaman və hər şə-
raitdə qardaş ölkə Azərbaycanın və sül-
hün yanındadır.

Günün önemi mövzu ilə bağlı

"Şərq"ə danışan araşdırmaçı-yazar
Dilqəm Əhməd Cümhuriyyət dövrü-
nün tədqiqatçısı olaraq əminliklə ifadə
edib ki, əgər Qafqaz İslam Ordusu ol-
masaydı, Azərbaycan Cümhuriyyəti-
nin tarixi Tiflis və Gəncə dönəmi ilə
bitəcəkdə: "Təsəffü deyil ki, başda
Məhəmməd Əmin Rəsulzadə olmaqla,
Cümhuriyyət xadimləri 15 sentyabr hadi-
səsinə 28 may - İstiqlal Günü qədər
önəmli hesab edilənlər və dövlətimizin
faktiki mövcudluğunu 15 sentyabr - Zəfər
gününə bağlayıblar. Bakı həmin vaxt bol-
şeviklərin və ermənilərin əsarəti altında
idi. Bakı kommunasının rəhbəri Şaum-
yan və dəstəkçiləri mart ayında Bakıda,
Qubada, Şamaxıda soyqırım törətmişdi-
lər. Təsəvvür edin ki, müsəlman türk
əhalisini qıranlar Bakıda hakimiyyətdə
idi. Ona görə də Bakının azad edilməsi
ancaq və ancaq türk ordusunun sayəsində
mümkün ola bilərdi". Araşdırmaçı bil-
dirib ki, türk ordusu Azərbaycan
Cümhuriyyəti ilə Osmanlı xanədanlığı
arasında bağlanmış müqavilə əsasında
Bakıya gəldi: "Bakı əhalisi onları böyük
təntənə ilə qarşıladı. Bu baxımdan Nuru
Paşa və Qafqaz İslam Ordusunun zabit
və əsgərlərinə həmişə minnətdar olmalı-
yıq. Gələcək nəsillər Bakının xilaskarları-
nı unutmamalı, tarixdən nəticə
çıxarmalıdır".

Mələhət Rzayeva